

Meer weten over...

Kunstbeoefening van mensen met een beperking

KL
AC

**Nationaal en wereldwijd werken kunst-
professionals vanuit verschillende
disciplines met mensen die één of
andere handicap hebben. Hier zetten
we informatie over de ‘spelers in het
veld’ van kunstbeoefening en beper-
kingen op een rij: overheden, fondsen,
instellingen en onderzoeken, feiten en**

**voorbeelden van initiatieven. Met dit
overzicht willen we kunstprofessionals
inspireren met mogelijkheden en
ideeën over kunstbeoefening met een
beperking.**

Van beperking naar mogelijkheden

Een beperking kan verstandelijk, fysiek/motorisch en psychisch (sociaal) van aard zijn. Wereldwijd verschuift het denken over beperkingen echter naar denken in mogelijkheden. Het gaat om wat mensen wel kunnen, hoe ze optimaal kunnen functioneren en bijdragen aan de samenleving en hun eigen welbevinden kunnen vergroten.

Deze verandering in denken is in Nederland terug te vinden in de ontwikkeling van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO, 2007 t/m 2015). Iedereen moet mee kunnen doen in onze samenleving en wat dat tegenhoudt, moet weggenomen worden. Juist ook voor mensen met een beperking.

Om hoeveel mensen gaat het?

Eenduidige cijfers zijn er niet, daarvoor is de groep mensen met een beperking – fysiek, verstandelijk en psychisch – te divers. Het ene onderzoek hanteert daarnaast andere leeftijds-categorieën dan het andere en onderzoeksmethoden variëren van panelonderzoek tot bevolkingsonderzoek. Bovendien worden er verschillende IQ-grenzen gebruikt voor een verstandelijke beperking.

- Het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) geeft aan dat 1% van de bevolking, ongeveer 142.000 mensen, een verstandelijke beperking heeft. Het Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg (NIVEL) schat deze groep in tussen de 112.000 en 232.000 mensen.
- 1,8 miljoen mensen vanaf 12 jaar heeft een lichamelijke beperking aldus het RIVM; het NIVEL schat de omvang van de groep mensen vanaf 20 jaar met een lichamelijke

beperking in op 3,6 miljoen.

- Volgens het NIVEL neemt 20% van de mensen met een lichamelijke beperking maandelijks deel aan bijvoorbeeld een zangvereniging (NIVEL 2013).

Spelers in het veld van kunstbeoefening met een beperking

Overheid

Vanaf 2007 is de Wet maatschappelijke ondersteuning van kracht (WMO) en sinds 2015 hernieuwd. Hoofddoel van de wet is de participatie van alle burgers in de samenleving mogelijk te maken en te bevorderen. Gemeenten hebben sinds de invoering van de WMO meer bevoegdheden en verantwoordelijkheden gekregen voor een inclusief beleid en ondersteuning van mensen met een beperking. De WMO benoemt in haar bereik specifiek mensen met een chronisch psychisch probleem en mensen met een psychosociaal probleem. Met een jaarlijkse rapportage krijgt de overheid zicht op het ondernemen van georganiseerde verenigingsactiviteiten door mensen met een lichamelijke beperking; daarnaast rapporteert het over het doen van vrijetijdsactiviteiten door mensen met een verstandelijke beperking. Dat zijn voor participeren in de kunst twee belangrijke indicatoren en bieden mogelijk kansen voor kunstprofessionals in de zorg. (NIVEL 2013).

Een spil

De stichting 'Special Arts Nederland' richt zich op kunst en handicap. Alle mensen met een handicap moeten aan kunst kunnen doen, zowel in het zorgcircuit als het reguliere, gesubsidieerde kunstcircuit; en daarbij moeten ze hun talenten

kunnen ontwikkelen, aldus Special Arts. Met het gelijknamige kenniscentrum richt het zich op (vraag en aanbod binnen) de kunstdisciplines beeldende kunst, muziek, theater, dans en poëzie. Special arts geeft het kunstmagazine pArt uit en reikte in 2015 de specialarts award uit: www.specialarts.nl.

Centra voor de kunsten

In de LKCA-inventarisatie 2015 van het aanbod van (de gesubsidieerde) Centra voor de kunsten in Nederland is de vraag naar aanbod van kunstbeoefening met een beperking gesteld:

- Van de nog getelde 137 centra voor de kunsten bieden er 37 een buitenschools project en 13 een binnenschools project voor het speciaal onderwijs aan; daarnaast is er disciplinegericht aanbod voor mensen met een beperking, zoals beeldend (14), theater (11), dans (10) en muziek (35), en ten slotte 3 keer een dagbesteding/opleiding.
- Een voorbeeld van een kunstencentrum is Kunst Ontmoeten Meedoen (KOM) dat sinds 2009 deel uitmaakt van Kunstbedrijf Arnhem. Het richt zich op een professioneel en divers kunstaanbod voor mensen van alle leeftijden met een zorgachtergrond: lichamelijk en/of verstandelijk, een psychosociaal probleem of een psychiatrische stoornis. De doelgroep wordt gevormd door iedereen die aansluiting mist met het reguliere kunstaanbod: www.kom-arnhem.nl.

Zorginstellingen/ateliers /creatieve dagbesteding

Anno 2015 hebben 11 zorgateliers die in het onderzoek Kansen voor Kunst (2010) worden genoemd nog steeds aanbod, expositieruimte of werkplaatsen. Dat is best bijzonder in tijden van bezuinigingen in de zorg. Creatieve dagbesteding wordt niet als kerntaak van zorginstellingen gezien en vaker wel dan niet wegbezuinigd. Dit heeft gevolgen, en instellingen gaan op zoek

naar nieuwe manieren en verdienmodellen:

- Sommige zorgateliers profileren zich als kunstencentrum, zoals Ateliers De Wijde Doelen (Reinaerde) waar ongeveer 40 kunstenaars met een verstandelijke beperking werken. Hun werk wordt verkocht en is te zien op exposities: www.wijdedoelen.nl.
- De Raphaelstichting is een grote antroposofische zorginstelling die op diverse locaties in Noord-Holland ambachtelijke werkplaatsen en huizen beheert: www.raphaelstichting.nl.
- De Witte Olifant presenteert zich als een Kunstcentrum waar mensen met en zonder beperking kunnen werken aan hun artistieke en persoonlijke ontwikkeling: www.opleidingdewitteolifant.nl.
- Atelier/Galerie de Herenplaats in Rotterdam vormt nog steeds onderdeel van stichting Pameijer, een organisatie die er is voor kwetsbare mensen. Het ontwikkelt zich steeds meer richting galerie en kunstuitleen/verkoop, en werkt samen met een theaterinstelling: www.herenplaats.nl.
- Art-Mobile (Zorg voor kunst) biedt kunsteducatie lessen en creatieve therapie aan voor iedereen. De docenten daar zijn professionals met een therapeutische achtergrond die kunstvaklessen geven zoals in een centrum voor de kunsten, maar dan aan huis of bij de (zorg)instelling: www.art-mobile.nl.

Deze ontwikkelingen kunnen op verschillende scenario's uitlopen:

- verdere verzelfstandiging van zorgateliers, waarbij kunstprofessionals binnen de zorgateliers een nieuw werkveld vinden;
- verdere integratie van vaktherapie en kunstbeoefening;
- nieuwe verdienmodellen voor zowel kunstcentra als zorgateliers/activiteitencentra;

- meer focus op de ontwikkeling van kunstbeoefenaars met een beperking tot zelfstandig opererende kunstenaars. Een recent (2014) lokaal initiatief van het laatste is www.kunstzonderlabel.nl.

Onderzoek

- Het samenwerkingsproject Kunst inclusief onderzocht tussen 2008 - 2010 de mogelijkheden tot kunst- en cultuurparticipatie voor mensen met een beperking. Een van de uitkomsten was dat er behoefte was bij zorg- en kunstprofessionals aan de vergroting van hun expertise. Docenten bij de kunsteducatiecentra wilden meer kennis om mensen met een beperking beter te kunnen begeleiden. Begeleiders bij de ateliers wilden meer kunsttechnische vaardigheden en methodieken om mensen te begeleiden richting kunstenaarschap.
- Het project vindt een vorm van vervolg in de stichting Disability studies Nederland (DSiN, 2009) die zich richt op inclusie van mensen met een beperking. Een van de doelen van DSiN is het uitvoeren van activiteiten op het snijvlak van kunst en wetenschap onder de noemer Kunst en Inclusie. Dit doet zij onder meer via een leerstoel die door vijf fondsen wordt gefinancierd: SPZ, Revalidatiefonds, NSGK, MEE Nederland en het Fonds Verstandelijk Gehandicapten: www.disabilitystudies.nl.

De financiering van kunstprojecten

Sommige algemene fondsen steunen vanuit hun missie projecten die gericht zijn op inclusie. Daarnaast zijn er fondsen die specifiek gericht zijn op mensen met een handicap.

Algemene fondsen:

- Het VSB fonds ondersteunt naast kunst en cultuur onder de noemer 'kwaliteit van leven' projecten waardoor kwetsbare groepen kunnen deelnemen aan het sociale leven, zodat ze niet aan de zijlijn hoeven te staan:
www.vsbfonds.nl/mens-maatschappij/kwaliteit-van-leven
- Het Oranjefonds beheert diverse fondsen, waaronder het fonds op naam voor 'Bejaarden en gehandicapten'. Dit fonds steunt projecten op het gebied van bejaardenwerk en werk voor geestelijk en lichamelijk gehandicapten:
www.oranjefonds.nl/ouderen-en-gehandicaptenfondsen
- Het prins Bernhard Cultuurfonds met zowel een landelijke als 12 regionale afdelingen ondersteunt cultuur, natuur en wetenschap in Nederland en daarbuiten met name als het om bijzondere initiatieven en talent gaat:
www.cultuurfonds.nl

Particulier:

- De Vandenende Foundation is gericht op het stimuleren van jong talent en het geven van kansen. Het wil vooral de belangstelling voor cultuur stimuleren:
www.vandenendefoundation.nl

Specifiek gericht op mensen met een handicap, de meesten afhankelijk van giften en donaties:

- Stichting Nationaal Fonds (Stinafo) 'samen voor het gehandicapte kind' is er voor kinderen met een handicap als zij geen of onvoldoende hulp krijgen van overheid, zorgverzekeraars of fondsen met speciale doelstellingen:
www.stinafo.nl
- Het Fonds Verstandelijk Gehandicapten steunt projecten die verstandelijk gehandicapten mogelijk maakt om hun talenten

te kunnen inzetten, zich te ontwikkelen en mee te doen in de samenleving. Daarbij wordt het publiek uitgenodigd om hun crowdfundingprojecten te steunen:

www.fondsverstandelijkgehandicapt.nl.

- Stichting SPZ biedt steun aan verstandelijk gehandicapt en via financiering van verenigingen, stichtingen en projecten vanuit haar protestants-christelijke en humanitaire grondslag. De projecten dienen vernieuwend en overdraagbaar te zijn: *www.stichtingspz.nl.*
- De Nederlandse stichting voor het gehandicapte kind (NSGK) ondersteunt projecten voor kinderen en jongeren tot 30 jaar met een handicap: *www.nsgk.nl.*
- Het Revalidatiefonds steunt projecten waardoor mensen met een lichamelijke beperking volwaardig kunnen participeren en een zo zelfstandig mogelijk leven leiden: *www.revalidatiefonds.nl.*

Vanuit de gemeenten:

- In de WMO (wet maatschappelijke ondersteuning) is geregeld dat gemeenten ervoor dienen te zorgen dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig thuis kunnen blijven wonen. Mensen die daarvoor in aanmerking komen, kunnen een persoonsgebondenbudget (PGB) aanvragen. Eenmaal gehonoreerd is het geld via de sociale verzekeringsbank te verkrijgen. Voorbeelden waarbij het budget is ingezet voor het financieren van het kunnen doen aan kunstbeoefening zijn we nog niet tegengekomen. Alleen als zorgvrager kan een kunstprofessionaal van het PGB gebruik maken.

Opleidingen voor professionals

Om te kunnen werken in de gehandicaptenzorg is een opleiding nodig in zorg en welzijn. Denk hierbij aan sociaal pedagogische hulpverlening, persoonlijk begeleider gehandicaptenzorg, activiteitenbegeleider, orthotherapie en pedagogiek. Vaktherapeuten – professionals in de zorg – zetten de creatieve disciplines waarin zij therapeutisch opgeleid zijn in om te werken met mensen met een beperking.

In Kansen voor kunst (2010) kwam de vraag naar voren of elke kunstenaar wel vanzelf kon werken met mensen met een beperking en andersom, of elke vaktherapeut wel aan kunstbeoefening deed. Er werd een behoefte aan meer kennis en vaardigheden geconstateerd in begeleiden, kunsttechnische vaardigheden en methodieken. Enkele hogescholen lijken hierop een antwoord te hebben gevonden. De kunstzinnige varianten vinden we terug bij de kunstvakopleidingen die therapeutische vaardigheden integreren in de kunstzinnige opleiding.

Hogescholen

In Nederland zijn er momenteel 43 vestigingen van (alle door de overheid gefinancierde) hogescholen verspreid over Nederland, met in totaal 250 locaties waar onderwijs gegeven wordt.

- Sommige opleidingen combineren kunst en therapie, zoals die voor kunstzinnig therapeut: daarin krijgt de student scholing in beeldende kunsten, muziek of spraak en drama. De Hogeschool Leiden biedt als enige een 4-jarige opleiding aan vanuit een antroposofische benadering. Daarnaast zijn er opleidingen voor creatieve therapie (HBO) aan de Hogeschool Zuyd (Maastricht), Utrecht, Leiden, Arnhem/Nijmegen en Stenden hogeschool.
- ArteEZ biedt de opleiding muziektherapie aan het conser-

vatorium aan;

- Codarts Rotterdam biedt de opleiding voor danstherapie; hier zien we net als bij Artez een expliciete combinatie van dansvaardigheden en (psycho) therapeutische expertise.
- Aan de Hogeschool Zuyd kan je de opleiding creatieve therapie volgen waar bij je kunt kiezen uit 4 kunstzinnige specialisaties: muziek, dansbeweging, drama en beeldend vormen.

Meerdere kunstvakopleidingen met een docentenopleiding leggen een eigen accent:

- Beeldende Kunst en Vormgeving, Muziek, Dans en Theater van Artez worden interfacultair aangepakt met zowel een buitenschoolse als binnenschoolse focus. Studenten zijn niet zonder meer therapeutisch geschoold (alleen muziektherapie) maar wel in staat te werken voor verschillende doelgroepen, aldus de opleiding zelf.
- De Amsterdamse theaterdocentopleiding noemt het kunnen werken met amateurs en in community art projecten.
- De muziekdocentopleiding aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht geeft gevangenis en bejaardenhuizen als mogelijk toekomstig werkveld en de theaterdocent opleiding vooral scholen;
- Aan de Fontys hogeschool in Tilburg zijn er opleidingen voor dans, muziek en beeldende kunsteducatie die vooral het onderwijs noemen als toekomstig werkveld.

Trends en ontwikkelingen

- **Verzelfstandiging:** Een belangrijke ontwikkeling in de culturele sector en kunstbeoefening van mensen met een beperking is de verzelfstandiging van zorgcentra en van

Centra voor de Kunsten. Van de laatsten is moeilijk getalsmatig aan te geven welke nu gestopt zijn of onder een andere naam verder zijn gegaan als particuliere organisatie. Die worden niet meer apart 'geteld' door brancheverenigingen. Sinds de crisis rond 2009 is er naar schatting zo'n 25% van de centra verdwenen: van 181 naar 137 (eigen onderzoek LKCA).

- **Nieuwe verdienmodellen:** Zorgateliers trachten als galeries en kunsttielecentra een eigen verdienmodel te ontwikkelen. Kunstbeoefenaars met een beperking worden daarbij als volwaardige kunstenaars gezien. Talentontwikkeling en geld verdienen met kunst raken op de voorgrond: als noodzaak door gebrek aan subsidies, of als gelukkige bijkomstigheid?
- **Participatie:** De overheid is duidelijk: iedereen moet kunnen meedoen, zelfredzaamheid en eigen oplossend vermogen zijn vereist, ook voor mensen met een beperking. De WMO voorziet in ondersteuningsmiddelen die mobiliteit en participatie vergroten. Het is sterk afhankelijk van de keuze van de zorgvrager of deze een 'persoonsgebonden budget' aanwendt voor cultuurparticipatie om naar een creativiteitscentrum, een atelier of een particuliere aanbieder te kunnen.
- **Integrale opleidingen:** Er zijn opleidingen ontwikkeld waarbij de kunst minstens zo belangrijk is als de therapeutische vaardigheden. Enkele kunstvakopleidingen bieden dit aan. Dit geeft een andere dimensie aan het inzetten van kunstbeoefening als middel.
- **Specifieke cijfers:** Hoeveel amateurkunstenaars met een beperking er in Nederland zijn blijft vooralsnog een open vraag, daar hierover geen cijfers bekend zijn is onderzoek hiernaar wenselijk.

Infoblad gelezen? Klik op www.lkca.nl/kunst-en-beperking

Bronnen:

- Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking, ouderen en de algemene bevolking. Rapportage participatiemonitor 2013 (NIVEL participatiemonitor 2013)
- Tweejaarlijkse inventarisatie aanbod Centra voor de Kunsten (LKCA 2015).
- Erkend talent. Podiumkunsten voor en door mensen met een handicap (Kunstfactor/Special Arts 2010).
- Factsheet kerngegevens gehandicaptenzorg 2007-2010. (Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland (VGN).
- Factsheet Mensen met lichamelijke of verstandelijke beperkingen (SCP 2012).
- Kunst inclusief, Kansen in kunst. Kunst door mensen met speciale wensen (Hogeschool Utrecht Kenniscentrum Sociale Innovatie i.s.m. Cultuurnetwerk Nederland, Kunstconnectie, Kunstfactor, VGN, AHK 2010).
- Kunst inclusief, Mensen met een beperking en hun mogelijkheden voor kunstzinnige ontplooiing. Samenvatting van de resultaten van een inventariserend onderzoek onder Centra voor de Kunsten en Ateliers in de Zorg (2010).
- WHO rapport, World report on disability (WHO & Worldbank 2011).

Websites:

- <https://iederin.nl>: Iederin, netwerk voor mensen met een beperking en chronische ziekte
- <http://www.verenigingongekendtalent.nl>: Vereniging ongekend talent (VOT) platform voor theatermakers en theatergroepen van mensen met een verstandelijke beperking.

- *www.papageno.nl*: opgericht om kinderen met autisme te helpen.
- *http://disabilitystudies.nl*: stichting die onderzoek en onderwijs over beperkingen in het algemeen stimuleert en o.a. via een leerstoel onderzoek doet naar Kunst en inclusie.
- Literatuur en onderzoek: *http://www.lkca.nl/actieve-cultuur-participatie/bijzondere-doelgroepen/inspiratie-box-kunst-van-de-beperking/literatuur-en-onderzoek*.
- Praktijkvoorbeelden: *http://www.lkca.nl/actieve-cultuur-participatie/bijzondere-doelgroepen/inspiratie-box-kunst-van-de-beperking/praktijkvoorbeelden*.

Colofon

Meer weten over...

Kunstbeoefening van mensen met een beperking

Auteur

Amalia Deekman

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut
Cultuureducatie en
Amateurkunst (LKCA)

Illustraties

Stockbeeld

Kromme Nieuwegracht 66
Postbus 452
3500 AL Utrecht
030 711 51 00

Vormgeving

Beeldplus

info@lkca.nl

Drukwerk

Pietermans

www.lkca.nl

@LKCA Utrecht, januari 2015

landelijk KCA kennisinstituut cultuureducatie en amateurkunst

Het LKCA is het landelijk kennisplatform voor educatie en participatie in kunst en cultuur. We dragen bij aan de kwaliteit van praktijk en beleid door kennis toegankelijk te maken, te delen en te ontwikkelen. We stimuleren de professionele ontwikkeling van het veld door ontmoeting en debat en we bieden advies bij vraagstukken op het gebied van cultuureducatie en cultuurparticipatie.